

İDEOLOJİ, ÇİFTE STANDART ve İNSAN HAKLARI

Özcan SAPAN*

"Bütün renkleri tek başına alırsan tarikat"

İnsanın, doğanın ve tarihin değiştirilip dönüştürülmesi mücadelesi, insani olan hiçbir şeyin bize yabancı olmaması bağlamında bir yaşam tarzına denk düşer. Yaşam tarzı denen olgu ise, ideolojiden felsefeye, teoriden pratiğe değin, siyasal ve estetik yaşam kültürünün öğelerinden oluşur. İnsanı insan yapan ve tarih dışından tarih içine, insan olmaya doğru yönelten serüven aslında bir dizi özgürleştirici disiplinin hem yan yana, hem de iç içe geçmesinin organik bütünüdür. Bunları birbirinden koparıp tek renge, tek boyuta indirgediğinizde bir tarikat durumu ile karşılaşmak yazgıdır. Çünkü, "ideoloji dışı" olarak tariflenen insan hakları kavramı, tarihi ve insanı tek boyutlu kavramak anlamına gelir. Daha bu mentalite, -gerekçeleri ne olursa olsun- özgürleşme sürecindeki insanı tarihten, zamandan, mekandan ve insandan koparmakla eş anlamlıdır. Ünlü düşünür ve sanatçı Bertolt Brecht; "İnsandan çok şey yapılabilir" derken, insanı tarih ve ideoloji dışı kavramayı reddederek bunu söylüyordu. Çünkü, "insandan birşey yapmak", aynı anlama gelmek üzere insanı özgürleştirmek onu nicelik olarak kavramak demektir. İnsanın, kendi içine ve dışına doğru insanileşmesi süreci bu bağlamda ideolojilerin kapsamı dışında değildir. İdeolojileri kendinden menkul şey haline getirip, tarih üstü, siyaset üstü ve insan üstü bir bağlama yerleştirmek, yaşam-insan, insan-ideoloji, insan-tarih ilişkilerini mutlak anlamda koparır.

Bu nedenle insan hakları mücadelesi, yalın anlamda ve özel olarak ideolojilerden bağımsızlık olarak algılanmamalı. "İdeolojilerden eşit uzaklık" meselesi de bir o kadar zorunludur. Burada "eşit" veya "eşitlik" spesifik bir kavramdır. Egemenlerin ideolojisiyle, ezilenlerin ideolojisi arasında insan hakları mücadelesi bakımından da kategorik farklılık vardır. Kuşkusuz ezilenlerin ideolojisi, tarihsel ve siyasal olarak ortaya çıkmış mağdura göre de kendini tanımlar.

İdeoloji yaşamın soyutlamasıdır. İdeoloji ile hayat

arasındaki ilişki organik, karşılıklı oluşturuca bir ilişkidir. İdeolojiyi, hayat ile karşı karşıya koymak, ideolojiyi tüm zamanlarda "yanılsamalı bilinç" olarak tek yönüyle algılamak anlamına gelir. İdeoloji ile hayat arasında bir örtüşme vardır ama özdeşlik yoktur. Çünkü madde ile maddenin bilinci arasında bir fark olduğu için "madde" ve "bilinç" diye iki ayrı kategori vardır. İdeoloji ve onunla eş zamanlı olarak işgören özgürlükçü disiplinler, hayat içindeki karşılığını, müdahale alanlarını genişletebildiği ölçüde, somut olarak hayatı ve soyut olarak kavramsal bilgiyi yeniden üretir. İdeolojik biçimin gerçek etkileme gücü, toplumun değişik kesimlerine ne kadar sızabildiğiyle, dahası kendi çıkarlarını onlara ne kadar benimsettirdebildiğiyle doğru orantılıdır. Burjuva ideolojisi, sınıfının unsurlarınca benimsendiğinde, kendiliğinden bir güç konumuna yükselemez; reel bir olgu olabilmesi için, toplumun değişik kesimlerince benimsenerek, özellikle emekçi kitleler aracılığıyla günlük yaşantıya taşınması, bir başka deyişle "sessiz çoğunluk" tarafından onaylanması gerekir. Bilincin bir kenarda, özgürlüğün öznesi olan öznelere bir başka kenarda olduğu anlar ya da süreçler, özgürleşmenin dinamiklerinin örtüşemedikleri süreçlerdir.

Burjuva ideologları, değişik dönemlerde olduğu gibi bugün de yalan, demagoji, simülasyon ve illüzyon üzerine kurulu propagandalarıyla, insan hakları kazanımlarının önünde engel olmaya devam ediyorlar. İzledikleri yöntemlerin nüans olarak bile dünden farklılıklar gösterdiği söylenemez; işkenceci ve cellatların kendilerini mazlum, savaş kıskırtıcılarının barış havarisi, insanlık suçu işlemiş insan hakları düşmanlarının insan hakları savunucusu olarak lanse edilmeleri yeni bir şey değil; Nazilerden yakın tarihimize dek değişik tarz ve yöntemlerle bu böyle devam etmiştir. Hatırlayalım; Türkiye'nin başkenti Ankara'nın tam orta yerinde insan haklarından sorumlu devlet bakanı sıfatındaki bir hükümet görevlisinin gözleri önünde yargısız infaz gerçekleştirilmemiş miydi? Demokrasinin gereği olarak herşey "şeffaf" olacaktı. Herşey o denli şeffaf oldu ki bir gecede devletin bütün röntgen görüntüleri ortaya çıktı. Senaryo Susurluk'ta başladı film halen devam ediyor. Bu arada akla mantığa sığmayan bir dizi eylemlerle olay taçlanıyor. Bir anda "temiz toplum" diye atağa geçenlerin ne kadar temiz olduğunu bile tartışacak zaman

* İnsan Hakları Derneği Üyesi, Yayıncı

bulamıyoruz; kimlerin kimin yanında olduğu ve kimlerin kimlerle çarpıştığı ilk bakışta anlaşılır gibi değil.

Demokrasi, insan hakları, özgürlük!

İnsan hakları kavramı ideoloji bağlamından azade değildir. Kavramın kendisine bir içerik yüklemekle şunu söylemiş oluyoruz; ideoloji taraftır. Burjuva ve sosyalist ideolojilerin insan haklarına yaklaşımları doğaldır ki farklı olacaktır. Sosyalizmin tarihen yaşadığı pratikleri işaret ederek ya da "devletin olduğu her yerde insan hakları ihlalleri olur" şeklindeki kabul edilir bir olgudan hareketle, burjuva ideolojisi ve pratikleri ile sosyalizmin teorik ve pratiğini eşitlemek yanlısamadır.

En yalın ve özlü ifadeyle söylemek gerekirse, sosyalizm insan içindir ve insanlar arası ilişkiyi sömürünün olmadığı, gerçekten eşit ve özgür ilişkiler olarak tanımlar. Ütopyayı bugüne yaklaştırmak -taşımak- isteyenler için insan hakları kavramının içeriği çok açık olmalıdır; yukarıda belirtilenler tanımında içkindir.

Mülkiyetçi ideolojinin dünyasıyla sosyalistlerin dünyası apayrı iki dünyadır. Bu iki ayrı dünya içinde insan ve bağıntılı olarak insanlar arası ilişki anlayışları, birbiriyile bağdaşamaz iki farklı duruş biçimidir. İnsan hakları kavramı etrafında mücadelelerle kazanılmış değerleri "insanlığın genel kazanımı" olarak miras bilinciyle ele almak ve geleceğe taşımak, insan haklarının mülkiyetler ve sistemler üstü olduğu anlamına gelmez. İnsanın temel haklarıyla ilgili olarak uğramış olduğu haksızlıklara karşı bir ayırım içinde olmak, ütopyayı hiç gerçekleştirmeyecek bir geleceğe ertelemek demektir. "Yarın değil şimdi!" diyenlerin böyle bir lüksü yoktur.

Hiç kimseye hiçbir nedenle işkence yapılamaz. İşkence ve idamla ilgili bir tartışmayı, "ama zorunluluktan dolayı vb." gibi savlarla yürütmek çifte standardı meşrulaştırmaktır. İnsana dair temel duruş biçimleri, "taktik" nedenlerinin bahanesi olarak rafa kaldırılamaz.

"İdam cinayettir! İşkence insanlık suçudur!", insan hakları savunucularının en temel ve vazgeçilmez söylemleridir. Cenevre savaş hukukunu, savaş karşısında barış politikalarını, düşünceye sınır koymayan düşünce özgürlüğünü sonuna dek savunmalı ve hayata geçirmelidir. Düşünce özgürlüğünü sınırsız ve koşulsuz olarak savunmak temel prensipler olmalıdır. Ezilenlerin hak taleplerini savunurken, çifte standarda düşmemelidir, her yerde ve her koşulda, herkes için adil yargılanma ve savunma hakkını korumalı ve kollamalıdır.

"Barış ama nasıl" sözcüğü hem barış konusunda tartışmanın, hem de nasıl olup nasıl olmamasının ön habercisidir. Kuşkusuz eşit, özgür, halkların kardeşliği temelinde bir barışı istemelidir. Ama, herşeyden önce "hemen barış", "derhal barış" şiarını önce göndere insan hakları savunucuları çekmelidir. Savaşa karşı eşitlik ve

özgürlük temelinde bir barışı savunurken, dünyamızda, Orta Doğu, Balkanlar'da ve coğrafyamızda yaşanan binlerin, onbinlerin ölümüyle sonuçlanan savaşa karşı barış söylemlerini, kültürünü temel perspektif alarak, bana göre, bize göre demeden halkların hak eşitliğine dayalı bir barışı insan hakları savunucuları istemelidir. Pazarlıksız, teklifsiz hemen "barış", hemen "insan hakları" denmeli. Ateşkes durumlarının doğru veya yanlış olduğu üzerine tartışma açmak bu çatı altında "abesle iştigal etmek"tir. Geçici olsa bile ateşkes kararı bir insan hakları kazanımı sayılmalıdır.

İnsan haklarıyla insandır!

İnsan hakları savunucularınca sıkça yinelenen bu söylem, insanın vasfını herşeyden önce haklarıyla birlikte tanımlıyor. Hak, görev gibi, sorumluluk gibi, hukuk terminolojisi içinde tanımlanabilecek birşey. Bireyin millet ve devlet için var olduğu itaatkar toplum yapısı, devletin sıkça sermaye adına birey haklarını ihlal etmesine izin veriyor. Ülkemiz bir ihlaller ülkesi. İnsan hakları ihlallerinin boyutu ve biçimleri, ülkenin içinde bulunduğu siyasal özgül koşullara göre değişiyor. Örneğin; Avrupalı için yaya hakkı sorunu, çevre sorunu en birinci sorun iken, Bosnalı, Haitili, Somalilili, Ruandalı, Çeçenistanlı için bu sorundan bahsetmek zaman zaman anlam bulanıklığına yol açar. İnsan hakları, günümüzün en püçler kavramıdır. Bu popüler kavramın Türkiye fotoğrafında şunlar görülüyor: 1980 askeri darbesinden sonra insanlar işkencelerden geçirildi, asıldı, öldürüldü. Toplumsal muhalefet şiddet yoluyla sindirildi. Dernekler ve sendikalar kapatılarak baskı altına alındı. Basın özgürlüğü, düşünce özgürlüğü ve örgütlenme özgürlükleri rafa kaldırıldı. Ama 83 Anayasası kişi dokunulmazlığı, insan hakları gibi kavramlarla süslenecek piyasaya sunulmaktan geri kalmadı. Ama rejim muhalifleri için değişik hiçbirşey olmadı; insanlar öldürülmeye, kayıp edilmeye, topluca katliamlardan geçirmeye devam edildi. İnsanlara demokrasi masalları anlatılırken köyler yakılmaya, insanlar sürgün edilmeye devam edildi. Şimdilerdeyse, insan haklarının dünya ölçüsünde popüler hale gelişine bağlı olarak demokrasi havariliği yeniden moda oldu. İçi boşaltılmış bir demokrasi söylemi devlet ve hükümet yetkililerinin diline pelesenk olmuş durumda. Bir İnsan Hakları Bakanlığımız bile var ama bu işkencenin gece gündüz sürmesine ve yargısız infazların gerçekleştirilmesine engel teşkil etmiyor. Sapla samanın birbirine karıştığı böyle bir ortamda, sosyalistlerin her zamankinden daha çok insan haklarının savunucuları olmaları, bu anlamda kendilerine de eleştirel bakmayı öğrenmeleri gerekiyor.

Muhelif iktidar odakları da temel hak ve özgürlüklere özenle yaklaşmalı. Karşı çıkmanın saygısızlaştırılması hem geride kalan muhalif üzerinde benzer bir tehdit oluşturur, hem de saygı alıp vermeye yetkili bir merci olduğunun kabulünü. Ne yazık ki yaşadığımız coğrafyada da daha sol tandanslı kimi "yetkili" merciler icraatlarını sürdürüyorlar. Şiddetin iç süreçlerimizden kovulması, onun kaynağının ilişkilerimize sızmasını sağlayan ideolojik kodları bilebilmekle mümkündür.

Reddedebilmek tarihsel bilinci gerektirir. Şiddeti ve gücü her durumda tek çözücü olarak görenler, özgürleşme eylemi önündeki engellerdir.

Kısaca söylemek gerekirse, hangi şartlar altında ve hangi gerekçelerle olursa olsun işkenceyi savunmak bir insanlık suçudur. Acil yargılanma hakkı, savunma hakkı, işkence, idam vb. konularda çifte standartlar olmamalıdır.

Son bir söz olarak; insanın ideolojisinden bağımsız olmayacağını söylemek, insan haklarında çifte standardın olmayacağını söylemektir. İdeolojisiz insan hakları savunuculuğu olmaz, yeterki karıştırmayalım. Bu kavramların yan yana kullanıldığı sürelerde karışıklıklar olacaktır ve her karışıklık çifte standartı doğurabilir.

Bugün de bu aile bunun acısını çekiyor...